

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

245

Ekonomia

pod redakcją
Jerzego Sokołowskiego
Magdaleny Rękas
Grażyny Węgrzyn

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Tomasz Bernat, Waclaw Jarmolowicz, Elzbieta Kryńska,
Andrzej Miszczuk, Marzanna Poniatowicz, Stanislaw Swadzba,
Grazyna Wolska, Urszula Zagora-Jonszta

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska, Dorota Pitulec

Redakcja techniczna: Barbara Lopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-205-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Kamil Augustyn, Kazimierz W. Krupa: Ocena stanu kapitału intelektualnego przedsiębiorstw Podkarpacia na podstawie wyników badań empirycznych.....	13
Jan Borowiec: Wahania cykliczne a zmiany realnego efektywnego kursu walutowego w strefie euro.....	23
Katarzyna Czech: Ewolucja realizacji zrównoważonego rozwoju w Polsce	34
Karolina Drela: Utrata pracy w XXI wieku.....	44
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Kontrowersje wokół metod pomiaru stabilności wzrostu gospodarczego.....	55
Malgorzata Gasz: Działania stabilizujące gospodarkę Unii Europejskiej w warunkach kryzysu finansów publicznych.....	65
Łukasz Goczek: Porównanie skuteczności polityki fiskalnej i monetarnej na panelowej próbie wektorowo-autoregresyjnej.....	77
Alina Gorczyńska, Danuta Sz wajca: Dekoniunktura gospodarcza a restrukturyzacja naprawcza przedsiębiorstwa.....	88
Beata Guziejewska: Kredyty zagrożone i rezerwy celowe na tle ogólnej sytuacji w sektorze bankowym w latach 2008-2010.....	98
Anna Horodecka: Rola prądów filozoficznych w kształtowaniu metodologii nauk ekonomicznych.....	110
Robert Huterski: Wybrane aspekty quasi-fiskalnej działalności Systemu Rezerwy Federalnej Stanów Zjednoczonych.....	120
Marcin Idzik: Zastosowanie gradacyjnego modelu w analizie zaufania do banków i innych instytucji finansowych w Polsce.....	129
Michał Jurek: Koncepcje monetarne D.H. Robertsona i ich wykorzystanie do analizy ilościowej i dochodowej teorii pieniądza.....	139
Tomasz Kacprzak: Bezpieczeństwo pracy a bezpieczeństwo zatrudnienia w Polsce w kontekście <i>flexicurity</i>	148
Marcin Kalinowski: Krytyka korporatywizmu z perspektywy nowej ekonomii politycznej.....	160
Dariusz Kielczewski: Koncepcja ekonomii zrównoważonego rozwoju.....	170
Ilona Kijek, Marta Pszczółkowska: Taksonomiczne ujęcie sytuacji makroekonomicznej państw Unii Europejskiej w latach 2001, 2005 I 2009.....	179
Aldona Klimkiewicz: Konsekwencje podwyższenia wieku emerytalnego kobiet dla rynku pracy.....	191

Ryszard Kowalski: Liberalne państwo dobrobytu wobec najsłabszych grup społecznych.....	201
Sylwester Kozak: Rola banków w dystrybucji produktów ubezpieczeniowych w Polsce w latach 2002-2010.....	210
Sylwester Kozak: Zmiany w strukturze kredytów dla sektora niefinansowego w Polsce w latach 2001-2010	222
Jakub Kraciuk: Wpływ światowego kryzysu finansowego z 2008 roku na gospodarkę Niemiec	233
Mirosław Krajewski: Kapitał ludzki w procesie zarządzania wartością przedsiębiorstwa	243
Barbara Kryk: Szanse i zagrożenia zatrudnienia nosicieli wirusa HIV w opinii studentów.....	253
Iwa Kuchciak: Crowdsourcing w kreowaniu wartości przedsiębiorstwa bankowego.....	263
Robert Kurek: Asymetria informacji na rynku ubezpieczeniowym	272
Katarzyna Kuźniar-Żyłka: Media jako uczestnik procesu informacyjnego w warunkach gospodarki opartej na wiedzy.....	283
Joanna Latuszek: Globalizacja a nierówności między państwami.....	293
Renata Lisowska, Dorota Starzyńska: Działalność innowacyjna polskich przedsiębiorstw przemysłowych na przykładzie województwa łódzkiego	303
Józef Łobocki: Sektor finansowy a kapitał społeczny.....	314
Łukasz Menart: Kluczowe obszary działań menedżera klastra.....	324
Aneta Mikula: Poziom ubóstwa i deprywacji materialnej dzieci w krajach Unii Europejskiej	336
Michał Moszyński: Idee ładu gospodarczego w procesie transformacji systemowej byłej NRD – oczekiwania a rzeczywistość.....	347
Arnold Pabian: Zrównoważona produkcja w gospodarce przyszłości. Perspektywy i bariery rozwoju	357
Wiesław Pasewicz, Artur Wilczyński, Michał Świtlyk: Efektywność państwowych wyższych szkół zawodowych w latach 2004-2010	367
Iwona Pawlas: Społeczno-ekonomiczny rozwój krajów Unii Europejskiej w świetle badań taksonomicznych.....	377
Renata Pęciak: Działania Jeana-Baptiste’a Saya na rzecz instytucjonalizacji nauki ekonomii	386
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjność w dobie postindustrialnej....	396
Adriana Politałaj: Efektywność centrów integracji społecznej w zakresie przeciwdziałania długotrwałemu bezrobociu	407
Magdalena Rękas: Ulgi prorodzinne jako element polityki rodzinnej w wybranych krajach Unii Europejskiej	418
Wioleta Samitowska: Ekonomia społeczna wobec wyzwań rynku pracy	432
Anna Skórska: Zmiany sytuacji na polskim rynku pracy jako konsekwencja kryzysu gospodarczo-finansowego.....	443

Grzegorz Sobiecki: Pieniądz doskonały.....	453
Małgorzata Solarz: Wady i zalety mikropożyczek jako narzędzia inkluzji finansowej sprzyjającego wzrostowi dobrobytu	463
Robert Stanisławski: Potrzeby w zakresie rozwoju innowacyjnego małych i średnich przedsiębiorstw nieinnowacyjnych (w świetle badań własnych)	474
Bogusław Stankiewicz: Makroekonomiczny model turystyki medycznej w Polsce – podstawowe uwarunkowania badań	486
Dariusz Eligiusz Staszczak: Znaczenie globalnego kryzysu finansowo-gospodarczego dla zmian światowego systemu ekonomiczno-politycznego.	497
Feliks Marek Stawarczyk: Kryzys na przykładzie Argentyny a ekonomiczne problemy Grecji	507
Stanisław Swadźba: System gospodarczy Polski i Republiki Czeskiej. Analiza porównawcza.....	517
Maciej Szczepankiewicz: Badanie potencjału innowacyjnego studentów	527
Maciej Szumlański: Wzrost kapitału ludzkiego w Unii Europejskiej	537
Sylwia Talar: Crowdsourcing jako efektywna forma współpracy.....	548
Jacek Tomkiewicz: Strefa euro wobec kryzysu finansowego	558
Magdalena Tusińska: Czy wzrost gospodarek krajów Unii Europejskiej jest inteligentny?	568
Monika Utzig: Zadłużenie gospodarstw domowych w monetarnych instytucjach finansowych.....	579
Monika Walicka: Podatkowe uwarunkowania konkurencyjności małych przedsiębiorstw	590
Grzegorz Wałęga: Społeczno-ekonomiczne determinanty zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce.....	600
Grażyna Węgrzyn: Uwarunkowania ekonomiczne innowacji w sektorze usług.....	611
Anna Wildowicz-Giegiel: Uwarunkowania kreacji kapitału intelektualnego w polskich przedsiębiorstwach	622
Sylwia Wiśniewska: Budowa współpracy nauki z gospodarką wyzwaniem dla polityki innowacyjnej państwa	633
Renata Wojciechowska: Problem metody badawczej w ekonomii	643
Jarosław Wojciechowski: Wpływ zaburzenia preferencji czasowej na wysokość bezrobocia równowagi na przykładzie Polski	652
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Efektywność kosztowa aktywnych programów rynku pracy w województwie śląskim w latach 2005-2010 ...	663
Urszula Zagóra-Jonszta: Sektor bankowy w drugiej Rzeczypospolitej	674
Małgorzata Zielenkiewicz: Stopień regulacji publicznej a poziom życia	685
Mariusz Zieliński: Polityka fiskalna a kryzys gospodarczy w wybranych krajach Unii Europejskiej	695

Summaries

Kamil Augustyn, Kazimierz W. Krupa: Assessment of intellectual capital level in enterprises of Podkarpackie Voivodeship based on empirical research results.....	22
Jan Borowiec: Cyclical fluctuations and changes in real effective exchange rate in the euro zone	33
Katarzyna Czech: Evolution of the implementation of sustainable development in Poland	42
Karolina Drela: Job loss in the 21st century	54
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Controversy over the methods of measurement of economic growth sustainability	64
Malgorzata Gasz: Performance management stabilizing European Union in an economic public finance crisis.....	76
Lukasz Goczek: Comparison of the effectiveness of fiscal and monetary policy in a panel vector autoregressive model.....	87
Alina Gorczyńska, Danuta Sz wajca: Economic downturns and repair restructuring of a company	97
Beata Guziejewska: Non-performing loans and dedicated reserves against the general state of banking sector in Poland in 2008-2010.....	109
Anna Horodecka: The influence of philosophical schools on the methodology of economics.....	119
Robert Huterski: Selected aspects of quasi-fiscal activities of the Federal Reserve System of the United States.....	128
Marcin Idzik: The use of a gradation model in the analysis of trust in banks and other financial institutions in Poland.....	138
Michał Jurek: Monetary concepts of D.H. Robertson and their use for the analysis of the quantity and income theory of money	147
Tomasz Kacprzak: Job security and employment security in Poland within the context of flexicurity.....	159
Marcin Kalinowski: The criticism of corporatism from the new political economy perspective	169
Dariusz Kielczewski: Conception of the economics of sustainable development	178
Ilona Kijek, Marta Pszczółkowska: A taxonomic view of the European Union states macroeconomic situation in 2001, 2005 and 2009	190
Aldona Klimkiewicz: Consequences of the increase of women's retirement age for the labour market.....	200
Ryszard Kowalski: Liberal welfare state and the most vulnerable social groups	209
Sylwester Kozak: The role of banks in the insurance products distribution in Poland between 2002 and 2010	221

Sylwester Kozak: Changes in the structure of loans to the nonfinancial sector in Poland in 2001-2010.....	232
Jakub Kraciuk: The influence of the world financial crisis of 2008 on the economy of Germany	242
Mirosław Krajewski: Human capital in the process of management of the company's value	252
Barbara Kryk: Chances and threats of employment for carriers of HIV in students' opinion.....	262
Iwa Kuchciak: Crowdsourcing in the creation of banking company value	271
Robert Kurek: Information asymmetry on the insurance market.....	282
Katarzyna Kuźniar-Żyłka: Media as a participant of information process in terms of the knowledge-based economy.....	292
Joanna Latuszek: Globalization and inequality between states	302
Renata Lisowska, Dorota Starzyńska: Innovation activity of Polish manufacturing enterprises based on the example of Łódź Voivodeship.....	313
Józef Łobocki: Financial sector and social capital	323
Łukasz Menart: Key areas for cluster manager's activities.....	335
Aneta Mikula: Level of poverty and material deprivation of children in the European Union countries	346
Michał Moszyński: Ideas of economic order in the process of economic transformation of the former GDR – expectations and reality	356
Arnold Pabian: Sustainable production in the economy of future, perspectives and barriers of development	366
Wiesław Pasewicz, Artur Wilczyński, Michał Świtłyk: Efficiency analysis of state higher vocational schools in 2004-2010	376
Iwona Pawlas: Socio-economic development of European Union economies in the light of taxonomic analysis.....	385
Renata Pęciak: Jean-Baptiste Say's actions for institutionalisation of economics.....	395
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovation in post-industrial era.....	406
Adriana Politaj: Effectiveness of centres of social integration in scope of counteraction of long-term unemployment	417
Magdalena Rękas: Family taxation as an instrument of family policies in selected EU countries	431
Wioleta Samitowska: Social economy towards labour market challenges.....	442
Anna Skórska: The changes on Polish labour market as a result of the economic and financial crisis	452
Grzegorz Sobiecki: The perfect currency	462
Małgorzata Solarz: Advantages and disadvantages of micro-loans as the tool of financial inclusion enhancing wealth growth.....	473
Robert Stanisławski: The needs of SMS sector (no-innovative enterprises) for the innovative development (in the lights of own research)	485

Bogusław Stankiewicz: Macroeconomic model of medical tourism in Poland – basic conditions of research.....	496
Dariusz Eligiusz Staszczak: Importance of the global financial-economic crisis for the world economic-political system changes	506
Feliks Marek Stawarczyk: Crisis on the example of Argentina and the economic problems in Greece	516
Stanisław Swadźba: Economic system of Poland and the Czech Republic. Comparative analysis.....	526
Maciej Szczepankiewicz: Research of student's innovative potential.....	536
Maciej Szumlański: Human capital growth in the European Union.....	547
Sylvia Talar: Crowdsourcing as an effective model of cooperation.....	557
Jacek Tomkiewicz: Euro-zone and the financial crisis	567
Magdalena Tusińska: Is economic growth of the European Union countries smart?.....	578
Monika Utzig: Liabilities of households in monetary financial institutions ...	589
Monika Walicka: Tax impact on competitiveness of small enterprises.....	599
Grzegorz Wałęga: Socio-economic determinants of household debt in Poland	610
Grażyna Węgrzyn: Economic determinants of innovation in the service sector	621
Anna Wildowicz-Giegiel: Conditions of intellectual capital creation in Polish enterprises	632
Sylvia Wiśniewska: Building cooperation between science and business as a challenge for innovation policy of state.....	642
Renata Wojciechowska: Problem of research method in economy.....	651
Jarosław Wojciechowski: Impact of time preferences disturbance on the level of balance unemployment, based on the example of Poland.....	662
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Cost efficiency of active labour market programmes in Silesian Voivodeship in 2005-2010	673
Urszula Zagóra-Jonszta: Banking sector in the Second Republic of Poland	684
Małgorzata Zielenkiewicz: The degree of public regulation and the standard of living.....	694
Mariusz Zieliński: Fiscal policy and economic crisis in selected European Union countries.....	704

Grażyna Węgrzyn

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

UWARUNKOWANIA EKONOMICZNE INNOWACJI W SEKTORZE USŁUG

Streszczenie: Celem opracowania jest zidentyfikowanie głównych czynników determinujących poziom innowacji w sektorze usług. Realizacja tak sformułowanego celu będzie przebiegała w dwóch etapach. Etap pierwszy to przybliżenie istoty i specyfiki innowacji w sektorze usług. W drugim etapie, w oparciu o dane statystyczne pochodzące z badania przeprowadzonego przez GUS w ramach międzynarodowego programu badawczego Community Innovation Survey (CIS) w latach 2008-2010, zostanie dokonana analiza wybranych uwarunkowań ekonomicznych innowacji w sektorze usług w Polsce. Przedsiębiorstwa z sektora usług najczęściej wprowadzają innowacje marketingowe i organizacyjne. Celem tych działań jest lepsze zaspokojenie potrzeb klientów, otwarcie nowych rynków zbytu oraz osiągnięcie lepszych wyników poprzez redukcję kosztów administracyjnych.

Słowa kluczowe: innowacja, sektor usług.

1. Wstęp

Rosnąca rola usług i innowacji we wzroście gospodarczym współczesnych gospodarek stanowi obecnie ważny obszar badań ekonomicznych. Innowacje w usługach bardzo długo pozostawały poza obszarem zainteresowania ekonomii. Panowało przekonanie, że usługi charakteryzują się niską podatnością na innowacje, co skutkowało niedostrzeganiem ich znaczenia w procesie innowacyjnym. Współcześnie, wraz z przechodzeniem do gospodarek opartych na wiedzy, wyraźnie zaczęło się to zmieniać. F. Machlup jako pierwszy zwrócił uwagę na rosnące znaczenie niektórych branż usługowych jako „dyfuzora” wiedzy (np. reklama, telekomunikacja), jednak nie dostrzegł ich zdolności innowacyjnych¹. Tymczasem sektor usług nie tylko w coraz większym zakresie wykorzystuje nowe technologie, ale również aktywnie uczestniczy w procesach innowacyjnych. Świadczy o tym systematyczny wzrost udziału nakładów na B + R dokonywanych w sektorze usług. W procesach przemian istotną rolę odgrywa działalność innowacyjna i nowe technologie, szczególnie tech-

¹ F. Machlup, *Production and Distribution of Knowledge in the United States*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1962.

nologii informacyjne i komunikacyjne. Rewolucjonizują one sposoby wytwarzania i dostarczania tradycyjnych usług, dodatkowo pozwalają tworzyć usługi zupełnie nowe, dotychczas nieistniejące.

Działalność innowacyjna przedsiębiorstw sektora usług w Polsce jest na niskim poziomie, co w przyszłości będzie skutkowało pozostawaniem w tyle za innymi krajami, i to nie tylko wysoko rozwiniętymi, ale również krajami, które obecnie znajdują się na podobnym poziomie rozwoju gospodarczego. Wśród krajów Unii Europejskiej Polska znajduje się na 23 miejscu pod względem poziomu innowacyjności i jest zaliczana do „umiarkowanych innowatorów”².

Celem opracowania jest zidentyfikowanie głównych czynników determinujących poziom innowacji w sektorze usług. Realizacja tak sformułowanego celu będzie przebiegała w dwóch etapach. Etap pierwszy to przybliżenie istoty i specyfiki innowacji w sektorze usług. W drugim etapie, w oparciu o dane statystyczne pochodzące z badania przeprowadzonego przez GUS w ramach międzynarodowego programu badawczego Community Innovation Survey (CIS) w latach 2008-2010, zostanie dokonana analiza wybranych uwarunkowań ekonomicznych innowacji w sektorze usług w Polsce.

2. Istota innowacji – specyfika sektorowa

Najczęściej innowacja w naukach ekonomicznych oznacza skuteczne wykorzystanie nowych pomysłów³. Takie rozumienie innowacji wskazuje na jej dwie zasadnicze cechy. Po pierwsze, chodzi o tworzenie nowych pomysłów, a po drugie – o komercyjne ich wykorzystanie. Sam pomysł, którego ukoronowaniem jest wynalazek, to jeszcze nie jest innowacja. Innowacja jest wtedy, gdy wynalazek jest wykorzystany komercyjnie. Oznacza, to że z innowacją mamy do czynienia, gdy nowy pomysł jest stosowany na rynku⁴.

Sektor usług, z uwagi na swoją heterogeniczność, obejmuje zarówno branże, które charakteryzują się znaczną chłonnością innowacji, jak i branże „odporne” na innowacje. Na jednym biegunie znajdują się więc usługi telekomunikacyjne, finansowe, ubezpieczeniowe, pocztowe, informacyjne, a na drugim usługi związane z transportem, magazynowaniem oraz usługi osobiste (np. fryzjerstwo, pomoc domowa). Ta różnorodność działalności usługowej wywołuje wiele kontrowersji dotyczących innowacji. Powstaje pytanie: czy innowacje w sektorze usług można mierzyć przy użyciu metod zaczerpniętych z sektora produkcyjnego?

² Innovation Union Scoreboard 2011, The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation, 7 February 2012, s. 3.

³ Taka definicja jest umieszczona na stronie <http://www.berr.gov.uk/dius/innovation/>.

⁴ G.M.P. Swann, *The Economics of Innovation*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2009, s. 23, 25.

Na różnice w zakresie innowacyjności w sektorze usług i w sektorze produkcyjnym zwraca uwagę wielu ekonomistów, np. P. Niedzielski, K. Rogoziński, K. Rychlik, J. Howells i inni. Podstawowe różnice między innowacjami w usługach i w produkcji przedstawiono w tab. 1.

Tabela 1. Cechy usług i produkcji

Cecha	Produkcja	Usługi
Charakterystyka produktu/ innowacji produktowej	materiałny, łatwy do przechowywania	niemateriałny, brak możliwości przechowywania
Prawa własności intelektualnej	silna ochrona: patenty	słaba ochrona: prawa autorskie
Długość procesu innowacji	krótki	długi (z wyjątkiem usług informatycznych), ciągły
Zakres przestrzenny systemu	krajowy – międzynarodowy	regionalny – krajowy – międzynarodowy
Orientacja na technologie	„pchanie” technologii; uwarunkowane rozwojem nauki i stanem technologii	„ciągnięcie” technologii; uwarunkowane zachowaniami/ wymaganiami klienta i podażą rozwiązań technologicznych
Działalność B+R	przeważnie prowadzona wewnątrz przedsiębiorstwa	najczęściej zlecana na zewnątrz
Siły napędowe innowacji	adaptacja nowych technologii	wykwalifikowani pracownicy

Źródło: opracowanie własne na podstawie: P. Niedzielski, K. Rychlik: *Innowacje w sektorze produkcyjnym i usługowym – odmienność czy podobieństwo?*, [w:] *Wiedza, innowacje i gospodarka oparta na wiedzy*, red. E. Stawasz, P. Niedzielski, K. Matusiak, Zeszyty Uniwersytetu Szczecińskiego nr 453, Szczecin 2006, s. 184.

Różnice wynikają z odmienności produktu i usługi. Materialność dóbr produkcyjnych powoduje, że innowacje produktowe są łatwiejsze do uchwycenia poprzez swoje uprzedmiotowienie. Usługi jako obszar innowacyjności charakteryzują się odmiennością w stosunku do obszaru produkcji materialnej. Odmienność ta jest konsekwencją niematerialności produkcji, braku możliwości produkcji na zapas itd.⁵ O ile w sferze produkcji wskazanie na produkt innowacyjny jest stosunkowo proste, o tyle w przypadku usług jest to bardziej skomplikowane m.in. z uwagi na to, że mamy tam do czynienia z ciągłym procesem innowacyjnym⁶.

Innowacje dokonywane w sektorze usług mają pewne cechy, które odróżniają je od innowacji przemysłowych, a wynikają ze specyfiki działalności usługowej.

⁵ P. Niedzielski, K. Rychlik, *Innowacje w sektorze produkcyjnym i usługowym – odmienność czy podobieństwo?*, [w:] *Wiedza, innowacje i gospodarka oparta na wiedzy*, red. E. Stawasz, P. Niedzielski, K. Matusiak, Zeszyty Uniwersytetu Szczecińskiego nr 453, Szczecin 2006, s. 184.

⁶ M. Szajt, *Aktywność innowacyjna a wzrost gospodarczy Polski*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2008, s. 31.

Innowacje w sektorze usług są postrzegane przez pryzmat funkcji usługowych i rozumiane jako innowacje firm usługowych oraz innowacje usług pomocniczych firm produkcyjnych. Tabela 2 przedstawia główne cechy innowacji przemysłowych i usługowych.

Tabela 2. Porównanie innowacji przemysłowych i usługowych

Innowacja przemysłowa	Innowacja usługowa
Tworzenie nowych lub udoskonalonych produktów	Tworzenie nowych lub udoskonalonych usług
Wprowadzenie nowej lub udoskalonej technologii produkcji	Wykorzystywanie nowych lub udoskonalonych metod świadczenia usługi
Zastosowanie nowego sposobu sprzedaży lub zakupu	Zastosowanie nowego sposobu interakcji z klientami i dostawcami
Otwarcie nowego rynku sprzedaży produktów	Otwarcie nowego rynku świadczenia usług
Zastosowanie nowych surowców lub półfabrykatów	Zastosowanie nowych materiałów lub narzędzi
Wprowadzenie zmian w organizacji produkcji	Wprowadzenie zmian w organizacji procesu świadczenia usługi

Źródło: P. Niedzielski, *Zarządzanie innowacjami w przedsiębiorstwach usługowych*, [w:] *Przedsiębiorstwo usługowe. Zarządzanie*, red. B. Filipiak, A. Panasiuk, PWN, Warszawa 2008, s. 232.

Z przedstawionego zestawienia wynika, że działania innowacyjne w sektorze przemysłowym mają swoje odpowiedniki w innowacjach usługowych. Ponadto często przedsiębiorstwa produkcyjne w celu zróżnicowania swoich wyrobów wprowadzają innowacje w realizowanych przez siebie funkcjach usługowych. Pomimo podobieństw innowacji w sektorze przemysłowym i sektorze usług występują jednak również istotne różnice. Różnice te dotyczą głównie długości trwania procesu innowacyjnego oraz jego złożoności. Sektor przemysłowy najczęściej absorbuje nową myśl techniczną poprzez jednorazowe wdrożenie nowych technologii w proces produkcji. Zmiana wprowadzona w sektorze usług najczęściej nie kończy się na wdrożeniu nowej technologii, tylko trwa dalej, w postaci ciągłych przekształceń, udoskaleń i dopasowywania się do potrzeb zgłaszanych przez klientów⁷. Innowacja usługowa stanowi efekt określonego procesu zmian lub sam proces związany z produktem⁸.

⁷ A. Tokarz, *Zasoby ludzkie jako jeden z czynników determinujących innowacyjność przedsiębiorstw usługowych*, *Zeszyty Naukowe* nr 145, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2010, s. 169.

⁸ P. Niedzielski, K. Łobacz, *Istota współczesnych innowacji – specyfika, kierunki, trendy*, [w:] *Innowacje w rozwijaniu konkurencyjności firm. Znaczenie, wsparcie, przykłady zastosowań*, red. J. Perenc, J. Hołub-Iwan, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 41.

Główną przeszkodą w porównywaniu innowacji w sektorze przemysłowym i w sektorze usług jest odmienna natura innowacji w usługach. Rekomendowany przez OECD i stosowany od lat system pomiaru innowacji w przemyśle, oparty na takich wskaźnikach, jak liczba patentów czy nakłady na działalność badawczo-rozwojową (B+R), zawodzi w przypadku sektora usług. W sektorze usług można dokonać istotnych zmian, dysponując znacznie mniejszymi zasobami (technicznymi, finansowymi, ludzkimi itp.) niż w sektorze przedsiębiorstw przemysłowych. Oznacza to, że wdrożenie rozwiązań będących najlepszą praktyką w danym momencie jest znacznie łatwiejsze i szybsze. Często też nie musi być poprzedzone długimi i kosztownymi badaniami, uzyskiwaniem patentów, budową prototypów itp., a może się opierać na twórczej imitacji procesów biznesowych czy modeli organizacyjnych. Tradycyjna statystyka nie dostarcza więc danych, które mogłyby posłużyć do oceny poziomu innowacyjności sektora usług. Więcej uwag krytycznych dotyczących wykorzystywania wskaźników technologicznych w odniesieniu do usług można znaleźć w opracowaniu takich autorów, jak P.P. Saviotti i J.S. Metcalfe⁹. Jednak wielu autorów wskazuje, że wraz ze zmianami dokonującymi się w wysoko rozwiniętych gospodarkach, polegającymi na wzroście znaczenia usług opartych na wiedzy w rozwoju gospodarczym, zacieśnia się różnica między działalnością produkcyjną i usługową¹⁰. Usługi przenikają do działalności produkcyjnej i odwrotnie. J. Howells zwraca uwagę na „serwicyzację produkcji”, polegającą na tym, że produkt jest sprzedawany wraz z działalnością usługową (np. samochód jest sprzedawany z pakietem ubezpieczeniowym, kredytowym oraz usługami typu naprawa i konserwacja). Z kolei usługi coraz częściej przybierają postać materialną (np. nośniki informacji, dysk komputera, usługa dentystyczna)¹¹. Zmiany te powodują, że zacieśnia się granice między towarem a usługą. Zdaniem wielu specjalistów ciągle powstawanie nowych rodzajów usług, ich przekształcanie się w towary, a także procesy „industrializacji” i reorganizacji zachodzące w tym sektorze na skalę globalną sugerują, że można do badania innowacyjności usług stosować koncepcje opracowane dla działalności produkcyjnej¹².

Zgodnie z metodologią Oslo Manual wyróżnia się cztery rodzaje innowacji¹³:

⁹ P.P. Saviotti i J.S. Metcalfe, *A theoretical approach to the construction of technological output indicators*, „Research Policy” 1984, no. 13, s. 141-151.

¹⁰ Y. Aoyama, R. Homer, *Service innovation*, [w:] *Handbook of Regional Innovation and Growth*, ed. P. Cooke, B. Asheim i in., Edward Elgar Publishing 2011, s. 364.

¹¹ J. Roberts, I. Miles, R. Hull, J. Howells, B. Andersen, *Introducing the New Service Economy*, [w:] *Knowledge and Innovation in The New Service Economy*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2004, s. 1-3.

¹² M. Miozzo, I. Miles, *Internationalization, Technology and Services*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2002, s. 20.

¹³ OECD: *Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, MNiSW, Departament Strategii i Rozwoju Nauki, Warszawa 2008, s. 49-55.

- innowacje w obrębie produktów, które wiążą się ze znaczącymi zmianami w zakresie wyrobów lub usług (całkowicie nowe i/lub znacząco udoskonalone produkty i usługi);
- innowacje w obrębie procesów, do których zalicza się nowe lub znacząco udoskonalone metody tworzenia i świadczenia usług, mające za cel m.in.: obniżenie kosztów jednostkowych produkcji lub dostawy, podniesienie jakości, produkcję bądź dostarczanie nowych lub znacząco udoskonalonych produktów;
- innowacje organizacyjne, dotyczące wdrożenia nowych metod organizacyjnych;
- innowacje marketingowe, które polegają na wdrożeniu nowych metod marketingowych dotyczących zmian w projekcie/konstrukcji produktu, w opakowaniu, promocji i dystrybucji produktu oraz zmian w metodach kształtowania cen wyrobów i usług.

3. Determinanty działalności innowacyjnej

Prowadzenie działalności innowacyjnej przez przedsiębiorstwa stanowi obecnie kluczowy czynnik osiągnięcia wielu korzyści ekonomicznych, w tym przede wszystkim utrzymania się na rynku i skutecznego konkurowania na globalnym rynku. Działalność innowacyjna polega na angażowaniu się przedsiębiorstw w różnego rodzaju działania naukowe, techniczne, organizacyjne, komercyjne i finansowe, które prowadzą lub mają w zamierzeniu prowadzić do wdrażania innowacji. Działalność innowacyjna obejmuje także działalność badawczo-rozwojową (B+R), która nie jest bezpośrednio związana z tworzeniem konkretnej innowacji¹⁴.

Głównym wskaźnikiem służącym do oceny innowacyjności przedsiębiorstw jest udział w danej zbiorowości jednostek tzw. przedsiębiorstw innowacyjnych. Przy czym za innowacyjne przedsiębiorstwo uważa się przedsiębiorstwo, które w analizowanym okresie (najczęściej jest to okres trzech lat) wdrożyło przynajmniej jedną innowację techniczną, tzn. wprowadziło na rynek co najmniej jedną innowację technologiczną: nowy lub istotnie ulepszony (zmodernizowany) produkt bądź zastosowało co najmniej jeden nowy lub istotnie ulepszony proces. Przy czym wyroby te i procesy są technicznie nowe przynajmniej z punktu widzenia wprowadzającego je przedsiębiorstwa. Takie podejście oznacza, że badania innowacji dotyczą szerokiego spektrum działalności innowacyjnej przedsiębiorstw, tzn. zarówno innowacji będących wynikiem ich własnej twórczej działalności, jak i innowacji wprowadzanych w wyniku dyfuzji nowych rozwiązań technicznych, opracowanych poza wdrażającymi je przedsiębiorstwami, przez inne przedsiębiorstwa lub przez instytucje

¹⁴ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010. Informacje i Opracowania Statystyczne*, GUS, Warszawa 2012, s. 13.

badawcze¹⁵. Dodatkowo w działalności innowacyjnej uwzględnia się również innowacje organizacyjne i marketingowe, które są szczególnie charakterystyczne dla przedsiębiorstw z sektora usług.

Działalność innowacyjna przedsiębiorstw jest determinowana przez wiele czynników, wśród których najczęściej wymienia się wielkość przedsiębiorstwa, rodzaj branży, wielkość nakładów na B+R, jakość kapitału ludzkiego, nakłady na inwestycje oraz wielkość eksportu¹⁶. Na zależność między innowacyjnością a wielkością przedsiębiorstwa zwrócił uwagę już J. Schumpeter¹⁷. Twierdził, że małe przedsiębiorstwa są nastawione na wdrażanie innowacji, gdyż to pozwala im osiągać pozycję „tymczasowego monopolisty”, co przynosi wymierne korzyści. Jednak opierając działalność innowacyjną w głównej mierze na własnej wiedzy i własnych środkach finansowych, nie są w stanie skutecznie konkurować z dużymi przedsiębiorstwami. Małe firmy często wytwarzają jeden produkt czy usługę, więc trudniej wprowadzać tu innowacje. Znacznie łatwiej jest, gdy produkcja jest zdywersyfikowana, co ma miejsce w dużych firmach. Duże, często międzynarodowe przedsiębiorstwa dysponują znacznie większymi środkami finansowymi i stosunkowo łatwo mogą pozyskać dodatkowe środki na badania naukowe z zewnątrz. Ponadto duże firmy posiadają własne laboratoria naukowo-badawcze, w których zatrudniają wysokiej klasy specjalistów, co dodatkowo dynamizuje kreowanie i wdrażanie innowacji. Przedsiębiorstwa aktywne innowacyjnie charakteryzują się zwykle większym udziałem produkcji na eksport niż przedsiębiorstwa niebędące innowatorami. Wynika to z tego, że przedsiębiorstwa innowacyjne sprzedają swoje wyroby nie tylko na rynku krajowym, ale również za granicą, co zwiększa zyski z innowacji. Dodatkowo przedsiębiorstwa eksportujące swoje produkty czy usługi są wystawione na znacznie większą konkurencję, co zmusza je do poszukiwania nowych innowacyjnych rozwiązań.

4. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw z sektora usług w Polsce

W latach 2008-2010 aktywne innowacyjnie przedsiębiorstwa z sektora usług w Polsce stanowiły 13,5% ogółu przedsiębiorstw (w sektorze przedsiębiorstw przemysłowych 18,1%). Największy odsetek tych podmiotów wystąpił wśród przedsiębiorstw dużych (61,6%) i średnich (41,7%)¹⁸. Wśród małych podmiotów zaledwie 10,3% wprowadziło innowacje.

¹⁵ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w sektorze usług w latach 2001-2003*, GUS, Warszawa 2005, s. 123.

¹⁶ B. Dachs, *Innovative Activities of Multinational Enterprises in Austria, Strukturwandel und Strukturpolitik*, Herausgegeben von Prof. Dr. Wolfram Elsner, Band 19, Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main 2009, s. 53-58.

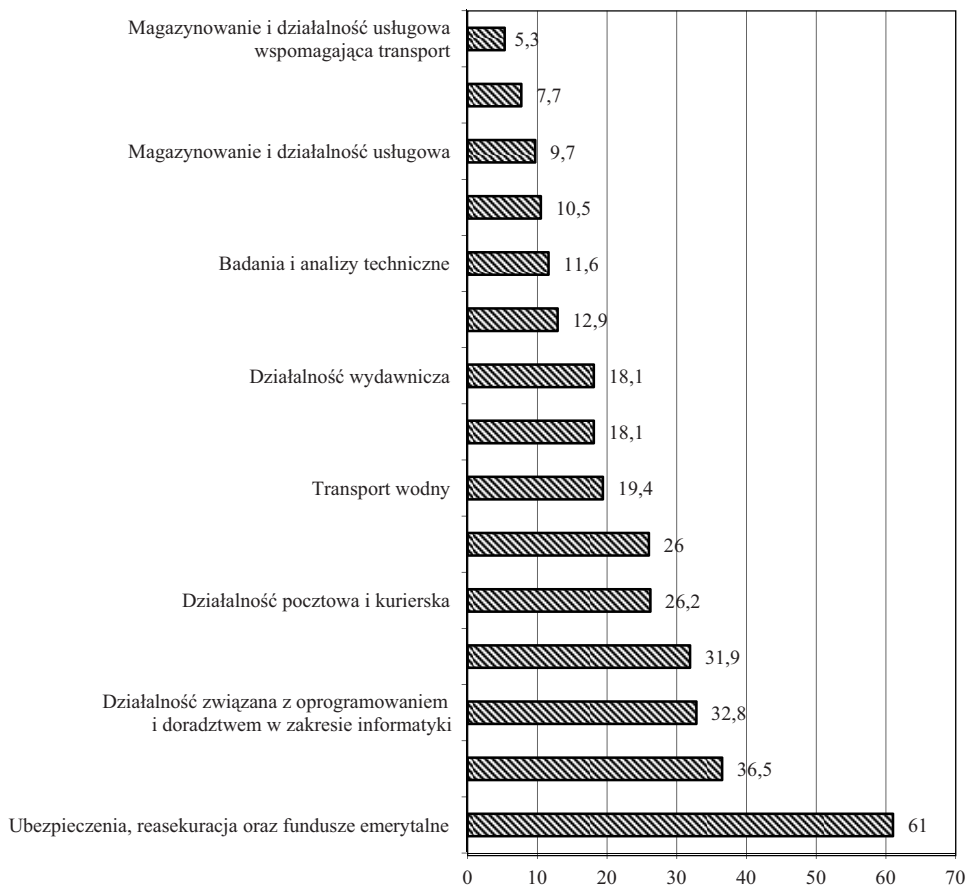
¹⁷ J. Schumpeter, *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, PWN, Warszawa 1995, s. 99-112.

¹⁸ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach...*, s. 19.

W badanym okresie największy odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych wystąpił w następujących działach usługowych (rys. 1):

- Ubezpieczenia, reasekuracja oraz fundusze emerytalne (61,0%),
- Finansowa działalność usługowa, z wyłączeniem ubezpieczeń i funduszy emerytalnych (36,5%),
- Działalność związana z oprogramowaniem i doradztwem w zakresie informatyki oraz działalność powiązana (32,8%),
- Działalność usługowa w zakresie informacji (33,6%).

Najmniejszym odsetkiem innowacyjnych przedsiębiorstw charakteryzowały się działy: Magazynowanie i działalność usługowa wspomagająca transport (5,3%) oraz Transport lotniczy (7,7%).

Rys. 1. Przedsiębiorstwa z sektora usług innowacyjne w latach 2008-2010 w % ogółu przedsiębiorstw z sektora usług według PKD 2007

Źródło: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, Informacje i Opracowania Statystyczne, GUS Warszawa 2012, s. 25.

Działalność innowacyjna przedsiębiorstw z sektora usług najczęściej była prowadzona w celu poprawy jakości wyrobów lub usług (48,4% przedsiębiorstw oceniło ten cel jako „wysoki”), zwiększenia asortymentu (45,4%) oraz zastąpienia przestarzałych produktów lub procesów (42,4%).

Analiza źródeł informacji dla innowacji w przedsiębiorstwach z sektora usług wskazuje, że dla 44,3% firm głównym źródłem informacji było źródło wewnętrzne (wewnątrz przedsiębiorstwa). Na kolejnych miejscach wśród źródeł informacji o innowacjach znaleźli się dostawcy wyposażenia, materiałów, komponentów i oprogramowania (21,6%) oraz klienci (19,4%)¹⁹.

W badaniu przeprowadzonym przez GUS przedsiębiorstwa oceniały wykorzystanie umiejętności pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwie oraz osób pozyskanych z zewnątrz w zakresie:

- grafiki, kompozycji/układu, reklamy,
- projektowania obiektów lub usług,
- multimediiów (łączenia zawartości audio, grafiki, tekstu, zatrzymanych kadrów, animacji, plików wideo itd.),
- projektowania stron internetowych,
- tworzenia oprogramowania,
- badania rynku,
- inżynierii, nauk stosowanych,
- matematyki, statystyki, zarządzania bazami danych.

Największy odsetek przedsiębiorstw z sektora usług zatrudniał lub pozyskiwał z zewnątrz pracowników z umiejętnościami w zakresie projektowania stron internetowych (43,9%) oraz tworzenia oprogramowania (36,2%). Najrzadziej deklarowano wykorzystanie umiejętności w zakresie inżynierii, nauk stosowanych (9,5%).

Przedsiębiorstwa z sektora usług jako główne bariery w działalności innowacyjnej wskazywały na zbyt wysokie koszty innowacji (27,4%) oraz, co się z tym wiąże, brak środków finansowych w przedsiębiorstwie lub grupie przedsiębiorstw (24,1%).

Analiza danych dotyczących rodzaju wdrażanych innowacji w sektorze usług wskazuje, że największy odsetek przedsiębiorstw wprowadza innowacje marketingowe i organizacyjne. W latach 2008-2010 w sektorze usług 7,9% przedsiębiorstw wprowadziło innowacje produktowe, innowacje procesowe 10%, produktowe i procesowe 5,1%, organizacyjne 15,2% oraz marketingowe 15,5% ogółu przedsiębiorstw innowacyjnych.

5. Podsumowanie

W obecnych warunkach sektor usług i innowacje stanowią główne siły napędowe nowoczesnych gospodarek. Ich znaczenie w przyszłości będzie nadal rosło. Innowa-

¹⁹ Tamże, s. 75.

cje są niezbędne, aby prosperować w dzisiejszej bardzo konkurencyjnej gospodarce światowej. Wprowadzanie nowych lub istotnie ulepszonych produktów i usług staje się kluczem do wzrostu wydajności i tworzenia nowych miejsc pracy. Z uwagi na rosnącą rolę sektora usług we wzroście gospodarczym, szczególnie ważne są działania innowacyjne właśnie w tym sektorze. Przedsiębiorstwa z sektora usług najczęściej wprowadzają innowacje marketingowe i organizacyjne. Celem innowacji marketingowych jest lepsze zaspokojenie potrzeb klientów, otwarcie nowych rynków zbytu lub nowe pozycjonowanie produktu firmy na rynku dla zwiększenia sprzedaży. Natomiast innowacje organizacyjne mogą dotyczyć zmian w zakresie przyjętych przez firmę zasad działania w organizacji miejsca pracy lub w stosunkach firmy z otoczeniem. Celem tego typu innowacji może być osiągnięcie lepszych wyników poprzez redukcję kosztów administracyjnych lub kosztów transakcyjnych, podniesienie poziomu zadowolenia z pracy (a tym samym wydajności pracy), uzyskanie dostępu do aktywów niebędących przedmiotem wymiany handlowej (np. nieskodyfikowanej wiedzy zewnętrznej) czy obniżenie kosztów dostaw²⁰.

Analiza przeprowadzona w pracy wykazała, że innowacyjność sektora usług w Polsce jest niska. Przyczyn tego zjawiska jest wiele, począwszy od braku środków finansowych po brak współpracy w ramach działalności innowacyjnej. Wydaje się, że zwiększenie współpracy między przedsiębiorstwami czy jednostkami naukowymi w zakresie działań innowacyjnych mogłoby zwiększyć poziom innowacyjności polskich przedsiębiorstw usługowych. Umożliwiłoby dostęp do szerszej wiedzy oraz nowych technologii.

Literatura

- Aoyama Y., Homer R., *Service innovation*, [w:] *Handbook of Regional Innovation and Growth*, ed. P. Cooke, B. Asheim i in., Edward Elgar Publishing 2011.
- Dachs B., *Innovative Activities of Multinational Enterprises in Austria, Strukturwandel und Strukturpolitik*, Herausgegeben von Prof. Dr. Wolfram Elsner, Band 19, Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main 2009.
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2008-2010*, Informacje i Opracowania Statystyczne, GUS, Warszawa 2012.
- Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w sektorze usług w latach 2001-2003*, GUS, Warszawa 2005.
- Innovation Union Scoreboard 2011, The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation, 7 February 2012.
- Machlup F., *Production and Distribution of Knowledge in the United States*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1962.
- Miozzo M., Miles I., *Internationalization, Technology and Services*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2002.

²⁰ G. Węgrzyn, *Innowacje organizacyjne w sektorze usług w Polsce*, [w:] *Koncepcja logistyczna w zarządzaniu*, red. L. Kowalczyk, F. Mroczo, Prace Naukowe WWSZiP T. 16, Wydawnictwo Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości w Wałbrzychu, Wałbrzych 2011, s. 87.

- Niedzielski P., Łobacz K., *Istota współczesnych innowacji – specyfika, kierunki, trendy*, [w:] *Innowacje w rozwijaniu konkurencyjności firm. Znaczenie, wsparcie, przykłady zastosowań*, red. J. Perenc, J. Hołub-Iwan, C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Niedzielski P., Rychlik K., *Innowacje w sektorze produkcyjnym i usługowym – odmienność czy podobieństwo?*, [w:] *Wiedza, innowacje i gospodarka oparta na wiedzy*, red. E. Stawasz, P. Niedzielski, K. Matusiak, Zeszyty Uniwersytetu Szczecińskiego nr 453, Szczecin 2006.
- OECD: *Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, MNiSW, Departament Strategii i Rozwoju Nauki, Warszawa 2008.
- Roberts J., Miles I., Hull R., Howells J., Andersen B., *Introducing the New Service Economy*, [w:] *Knowledge and Innovation in The New Service Economy*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham 2004.
- Saviotti P.P., Metcalfe J.S., *A theoretical approach to the construction of technological output indicators*, "Research Policy" 1984, no. 13.
- Schumpeter J., *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, PWN, Warszawa 1995.
- Swann G.M.P., *The Economics of Innovation*, Edward Elgar Publishing Limited., Cheltenham, UK, 2009.
- Szajt M., *Aktywność innowacyjna a wzrost gospodarczy Polski*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2008.
- Tokarz A., *Zasoby ludzkie jako jeden z czynników determinujących innowacyjność przedsiębiorstw usługowych*, Zeszyty Naukowe nr 145, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2010.
- Węgrzyn G., *Innowacje organizacyjne w sektorze usług w Polsce*, [w:] *Koncepcja logistyczna w zarządzaniu*, red. L. Kowalczyk, F. Mroczko, Prace Naukowe WWSZiP, t. 16, Wydawnictwo Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości w Wałbrzychu, Wałbrzych 2011.

ECONOMIC DETERMINANTS OF INNOVATION IN THE SERVICE SECTOR

Summary: The objective of this paper is to identify the main determinants of innovation in the service sector. The work towards this objective is divided into two phases – the first one is the provision of a background in the form of presenting the nature and character of innovation in the service sector, while the other – based on the statistics derived from the GUS survey performed within the framework of the international Community Innovation Survey (CIS) of 2008–2010 – is an analysis of the selected economic determiners of innovation in the Polish service sector. The types of innovation most frequently embarked on by the service sector organisations are the marketing and the organisational innovation. The measures are mainly introduced to meet the customer needs more efficiently, to open up new sales markets and to improve business performance through the reduction of administrative costs.

Keywords: innovation, service sector.